AVANGARDA POETICĂ ROMÂNEASCĂ ÎN CONTEXT EUROPEAN

Dumitru-Mircea BUDA
Universitatea „Petru Maior" din Târgu-Mureş, România

Abstract

This paper attempts a short approach on Romanian contemporary poetry, focusing on the neo-avangarde movement represented by some young writers from the Bucharest University, who are associated by the common perception of literary critics to the "fracturist" poetical concept. The approach deals with the themes and imagery of the "fracturist" poems, as well as with the basic literary program the group has issued in the literary press. Their anarchic and violently irreverent position towards the traditional values concerning culture and politics are analyzed in relation to the personality of each young writer. Such names as Marius Ianus, Domnica Drumea, Razvan Tupa or Ioana Baetica are targeted, as they are at the very beginning of what promises to be a remarkable literary career.

În cultura română a secolului XX avangarda a lăsat un fel de vid de putere. După formidabilele ei explozii interbelice, când futurismul şi surrealismul erau, poate, primele fenomene literare româneşti absolut sincrone Occidentului, ultimul nucleu suprarealist bucureştean, din care făcea parte Gellu Naum, a fost prematur exterminat de venirea comunismului şi de instaurarea obsedantului deceniu. De atunci, cele trei promoţii literare (ori două generaţii şi o promoţie, cum se mai susţine), au resimţit permanent vidul rămas în urma experimentului avangardist neterminat. Optzeciştii, ilustrând de fapt impuritatea surselor lor postmoderne americane, au avut propriile accente de avangardă, însă vidul în sine a rămas activ. Afectând semnificativ limbajul şi tipul de relaţie cu lumea al scriitorilor optzecişti, comunismul însuşi a avut, oarecum tutelar, rolul său în conservarea acestui vid.

„Aleşii" care, în cele din urmă, la aproape un deceniu de la revoluţie, s-au instalat în acest spaţiu avid de exploatare par să fi venit de nicăieri. Deşi, la o privire atentă, ei au, fiecare, o evoluţie personală perfect coerentă şi o cultură consumată pe tot parcursul drumului. Marea lor majoritate provin din cenaclul „Litere" condus de Mircea Cărtărescu în cadrul Universităţii Bucureşti şi formează nucleul dur al fracturismului, curent literar care şi-a precedat, atipic, reprezentanţii şi operele prin faimă. Şi asta pentru că în sine organizarea sa e făcută după litera avangardistă. Există un lider (care, la fel ca Voronca ori Vinea în alte vremuri, declară sus şi tare că sunt alţii mai talentaţi decât el în grup) şi acesta vine cu o întreagă strategie de ieşit în centrul atenţiei publicului de toate tipurile. Numele lui e Marius Ianuş şi el scrie, probabil, cea mai bună poezie de astăzi.

BDD-A23795 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

Fracturiştii par să aibă însă, pe lângă şi înaintea talentului, vocaţia nepreţuită a scandalului. De la „Manifestul anarhist" – un cvasi-program al curentului, care, cum observa Nicoleta Cliveţ[1], spune mai degrabă ce nu e fracturismul decât ceea ce este, şi până astăzi, gruparea s-a războit cu mai toată lumea, amintind, prin verva formidabilă a polemicii, seducătoare şi dezarmantă mai ales când tinerii scandalagii n-aveau câtuşi de puţin dreptate, de şarjele lui Eugen Ionescu din „Război cu toată lumea". Creând resentimente, zgândărind tabu-urile sociale, lovind, fără a avea ce pierde, acolo unde nimeni de bună-credinţă nu ar îndrăzni, fracturismul le-a câştigat membrilor lui o notorietate ce le-a adus oferte de debut din partea unor edituri prestigioase şi apoi interesul contrariat al criticii literare.

Dincolo de strategie, poezia fracturistă e, ea însăşi, fracturată după modelul realităţii în care e scrisă şi din care îşi trage, cu fervoare, sevele. Aproape nici un poet nu scrie la fel ca celălalt, deşi modelul dominant, cel al lui Marius Ianuş, se poate întrevedea pe alocuri în scrisul celorlalţi. Spre deosebire de avangarda în sens „clasic", şi apropiindu-se de generaţia „beat" americană a anilor 50, fracturiştii dau un sens mult mai îndrăzneţ literaturii lor decât simpla sfidare a logicii şi normelor sensibilităţii. Ei sunt nişte răzvrătiţi împotriva unei societăţi care, deşi e incomparabil mai primitoare şi deschisă decât cea în care s-au trezit, la absolvire, înaintaşii lor optzecişti, rămâne pentru ei injustă şi alienantă. România e, pentru tinerii insurgenţi, o mamă care i-a mutilat şi abandonat în stradă, oferindu-le astfel nesperatul bilet de tren către cercul polar al poeţilor cu majuscule. Pentru că mitul poetului persecutat e exploatat la maxim de fracturişti, ba chiar pus ca validant al valorii scrisului – „nu poţi să fii în acelaşi timp, proclama „Manifestul..." asistent universitar, să ai o familie mic-burgheză şi să scrii o poezie de protest valoroasă".

Marius Ianuş îşi face din scandal reţeta subversivă a debutului. „Manifest anarhist şi alte fracturi", primul său volum apărut la editura „Vinea" în urmă cu trei ani, a ţinut capul de afiş al revistelor literare şi a fost nominalizat la premiul de debut al Uniunii Scriitorilor, fără însă a-l obţine, ceea ce, firesţe, i-a alimentat sentimentul de damnare autorului său, creditându-l totodată în ochii fanilor. Partea a doua a poemului care dă titlul cărţii, intitulată „România", a scandalizat, prin atitudinea ireverenţioasă, ca să folosim un eufemism, faţă de ţărişoară, a tânărului poet, şi i-a adus acestuia pe cap chiar o anchetă a S.R.I.-ului. Dacă putem ignora însă versurile licenţioase, vom descoperi un poet de mare forţă, cu o ştiinţă aparte a gradaţiilor, care pune stăpânire pe raţiunea cititorului şi îl lasă stors de vlagă la sfârşitul versurilor scurte, tăiate cu precizie chirurgicală. Retorismul dus până în patetism al poemului demască adevărata sursă a poeziei lui Ianuş – tragismul nedisimulat, autentic şi cutremurător al unei conştiinţe sufocate de lumea în care trăieşte şi pentru care suferinţa e unica soluţie plauzibilă.

BDD-A23795 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

„România!/ Există oameni care înnebunesc/ pentru banii tăi de jucărie/ Ce-ai făcut cu mama/ O să-mi faci şi mie/ Nici nu pot să mă uit în ochii tăi// O să scriu un poem care/ o să te distrugă, România/ şi el o să fie tradus, România/ o să fiu singur şi o să fiu nebun şi/ o să mă sinucid!"

Volumul e, în sine, un ţipăt interminabil, extatic, care îşi schimbă registrele păstrându-şi însă tonalitatea în armura căreia stau neantul, moarte şi nebunia. Acestea, cum scrie şi Nicoleta Cliveţ, „sunt cuvinte antropofage la care revine, spasmatic, mereu, lăsându-se astfel consumat ori făcându-şi din plâns şi curcubeu imagini extatice ale acestei arderi". Anarhist într-ale socialului şi fracturist în literatură ori vice-versa, Ianuş proiectează, deopotrivă migălos şi înspăimântat el însuşi de perspective, un fel de poem terorist, o armă, „poemul care distruge psihic", în seama căruia aspiră să-şi lase răzbunarea faţă cu toate nedreptăţile îndurate în această viaţă. Viziunile lui de coşmar par să vină dintr-o altă lume, dictate de acea instanţă superioară care îşi victimizează poetul ales drept medium al mesajului. Marius Ianuş nu dedică câtuşi de puţin gratuit „Manifestul anarhist" „memoriei lui Allen Ginsberg şi a lui Jack Kerouac", ci, din contră, pare să ilustreze constitutiv la perfecţie modelul poetic al celor doi beat-nici. Fundalul discursului său e unul halucinant, iar poemul se scrie într-un delirium tremens, ca sub influenţa drogurilor. Ca şi Ginsberg ori Snyder, care scriau ode L.S.D.-ului, Ianuş a chiar militat pentru legalizarea marijuanei în România. Viziunile unui subconştient astfel dereglat nu pot da decât unele din cele mai şocante construcţii hipertextuale din literatura română:

„v*ine o fată frumoasă şi rujul buzelor i se crapă/ ca petalele unei flori carnivore şi dinţii,/ sticlesc când îşi ridică geanta pe/ ecranul minţii cu încetinitorul/ vrând cu încetinitorul/ şi pentru figura ei de sfântă la Hollywood/ acest poem/ pentru ţigaretul ei magic risipind/ fumurile cenuşii ale nervilor/ unuia dintre noi." („Orice tragedie")*

Există însă, în chiar centrul de coagulare al acestui univers stihial delirant, un punct pe cât de contradictoriu pe atât de potenţat cu o puritate transcendentă. El asigură ansamblului acel potenţial paradoxal ce marchează indiscutabil valoarea unei poezii, fie ea chiar „poezia mutilată a unui om mutilat ce trăieşte într-un segment mutilat de istorie", după cum scrie Mircea Cărtărescu într-o recenzie a volumului[2]. Iar punctul acesta nevralgic îl constituie tocmai imaginea maternă. Ca să preluăm expresia lui Daniel Cristea-Enache[3], „Mama e singura stea ce rezistă pe cerul poetului", şi pentru ea Marius Ianuş se va opri din goana lui halucinantă pentru a declama, ca un posedat, pasaje de un tragism cutremurător, în care talentul său e expus finalmente fără nici o contrafacere.

BDD-A23795 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

„Am respirat pentru tine, sperând/ şi toate viziunile negre, coşmarul existenţial/ sînt ale tale – vreau să nu le mai ai tu/ acuma plâng pentru tine/ mamă cât un ban găurit, mamă/ mică şi întunecată rîzînd/ mamă care spargi, mamă alcoolică –/ creierul tău explodează fără sfârşit/ agenţii securităţii au extirpat din el/ toată speranţa." („Mama")

În magma aceluiaşi tragism netrucat, dând la iveală un fond nostalgic total impropriu scandalizărilor ce domină volumul, Ianuş înnecă ceea ce, în lumea lui mutilată, mai rămâne din iubire. Poemele lui de dragoste izvorăsc dintr-un sentiment insuportabil al ratării (acelaşi care îi marchează întreaga existenţă) şi se scurg în imageria unor construcţii poetice surrealiste, de mare efect psihologic:

„Te-am iubit atât, sufletul meu,/ ce să-ţi trimit?// două batiste ca să nu-ţi mai ştergi nasul şi ochii/ pe degete/ şi să ştii de ce suferi/ o lamă de ras ruginită ca să suferi mai departe/ iluminată/ un prezervativ folosit pe care să-l colecţionezi/ şi o molie încărcată de gânduri negre/ ca să-ţi roadă perna// zâmbetului tău trist de oglindă ce să-i trimit?" („Pânze albe")

În al doilea volum al său, deja un eveniment editorial al anului acesta, „Ursul din containăr. Un film cu mine" (Editura „Vinea", 2003), Ianuş bisează redundant pe cartea aceloraşi reţete poetice. Critica socială şi politică se ascute acum până în caricatură, anulând accentele mistice în ceea ce Daniel Cristea-Enache numeşte „nivelul teatrului de revistă într-un sezon mort". Lumea românească e, caragialeşte, ridiculizată cu un ochi resentimentar, iar poetul îşi arogă acum achiziţiile cam învechite ale intertextualismului. El glisează pe balustrada discursurilor poetice, făcând un fel de paradă eclectică de disponibilităţi expresive, ce trec prin Eminescu şi Blaga fiind însă neavenite mesajului şi sensibilităţii sale reale –

„Toate-aceste arătări fără eu – / Cum vor vorbi cu Dumnezeu?// Cum va vorbi Bombon?/ Dar Răduleasca?// Dar palmier de stat? Dar Agaton?/ Ce o să zică Nelu la Floreasca,/ la Bellu sau, pardon, la Popignon?// Străin eşti tu, ce vrei să ştii acestea/ De tot ce ţine-n braţe-acel abis.../ Acolo speri să-şi poţi spune povestea/ Şi să-l primeşti la masa ta pe Hrist."

„Filmul" propriu-zis e istoria unui week-end (de vineri seara până luni) pe parcursul căruia, ca un saltimbanc, poetul aleargă de colo-colo, e recunoscut şi înjurat de oameni, o ia razna, face gesturi obscene, proiectând lumea într-o realitate compensatoare figurată pe ritmurile (nu lipsite de umor) ale poeticii lui Florin Iaru –

BDD-A23795 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

„Sunt rău oare? Muşc? Sunt şomer?/ Când unu mă-ngheaţă cu o voce tratată cu ger:// Ăsta-i Ianuşl, înjura România la televizor. Bă!/ tu înjuri România?! Oasele mă-tii în cer/ Ca un urs prins în cuşca de fier/ încep pe sub răni să disper..."

(„IV. Mă recunoaşte cineva. Fug ca eroul necunoscut")

Repetent la facultate, Ianuş face totuşi figură de mare expert într-ale poeziei, filmul lui fiind în fapt o istorie pe ritmuri de hip-hop a poezie româneşti, un fel de „Levant" cărtărescian recitat de un Eminem postmodern. Chiar dacă nu toate poemele sunt la aceeaşi înălțime, volumul rămâne un vârf de lance care va solicita ani buni pentru a fi întrecut. Aceeaşi obsesie a mamei generează narcoza unor versuri uluitoare, în probabil cel mai bun poem al volumului – „XI. Jigodia disperată în care a sperat mama", bucată în care acelaşi simț al gradării pe puncte culminante a emoției devastează, ca un v de bombardiere lirice, viziunea poetică:

„Mama nu va uita/ niciodată cărarea/ sprea leagănul în care/ mă vântură/ uitarea/ sprea leagănul de piatră/ în care zac/ zdrobit/ ca un pitic/ copilul cel mic/ jigodia disperată în care/ a sperat mama.// [...]// Mama se va ruga pentru mine/ lui Dumnezeu/ Mama va rămâne mereu/ jumătatea bună a sufletului meu// Şi // Mama o să inventeze o bombă atomică/ pentru mine/ Mama o să mă legene tandru/ în submarine/ Mama o să arunce în aer World Trade Center/ a doua oară/ ca să văd eu pe viu subproducția, să am eu reluarea/ Mama o să mineze marea amintirilor colective cu imaginea mea/ Mama o să bage versurile mele în manualele/ luptătorilor Al Queda/ [...]/ Mama o să mi se ascundă în venă/ tânără şi halucinogenă/ Şi va pune maşinile morții şi femeile/ la dispoziția mea."

Nepărăsit nici de vocația scandalului – căci volumul conține şi celebrul poem ce repetă populara imprecație adresată tuturor pe prima pagină a unui număr recent din revista „Vatra" şi care a pus pe jar pe mai toată lumea, „Ursul din bârlog" al lui Ianuş e un nou nivel de forță pe care poezia tânărului insurgent, animat adesea de spiritul profanator al lui Geo Bogza cel din tinerețe, îl atinge însă cu mai mare dificultate decât pe primul. De la Marius Ianuş şi de la fracturişti însă nici nu se poate aştepta prea mult. Ca orice avangardişti, fracturiştii sunt consumați cu aviditate de poezia pe care o scriu, şi nu au cum (nu au voie chiar) să scrie prea mult. Poate că Ianuş nici nu avea nevoie de acest al doilea volum pentru a rămâne istorie. Avangardistul, cum spuneam la început, trăieşte din gestul momentan, aleator, şi nu îşi poate construi o istorie, o evoluție.

Dar Marius Ianuş nu e singurul fracturist care ține ştacheta a ceea ce poate fi luat drept avangardism în poezia românească de astăzi. Dubletul masculin îl realizează cu Răzvan Țupa, cel care debutează, cu un an întârziere, cu volumul „Fetiş". Deja tipul de poetică e total diferit față de

BDD-A23795 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

liderul grupului, iar rezultatul e marginalizarea noului poet prin raportarea lui la linia fracturistă a lui Ianuş. Răzvan Ţupa face din reverie criteriul primordial al perspectivei ontologice, iar alienarea şi revolta sa sunt îmblânzite într-o feerie a imagismului pus să transforme lumea din jur într-o metaforă mereu deschisă, mereu mustind de sensuri lăsate nerevelate, deasupra cărora eul personal planează integrator:

„în mijlocul străzii eşti ca între/ prima şi a doua strofă dintr-o melodie/ duran duran spui ce să spui scuză-mă pot să te ajut cu ceva?/ poate îţi place pictura şi ai văzut/ fotogramele uriaşe imprimate/ pe vitrinele magazinelor/ cum refac toată jena faptului de a fi om în oraşul ăsta/ auzi? Om nu turist/ ai fi admirat terasele populate/ bulevardele pline de o mizerie caldă/ respiraţia fluidă a wc-urilor/ dar acum nu admiri acum toate astea eşti tu."

Linia de forţă a fracturismului non-ianuşist o dau însă fetele, pentru că avangarda tinerilor bucureşteni are un puternic filament feminist. Exploatând fobii şi frustrări legate de sexualitate, repotenţând cu o mitologie underground lumea golită de miracol a oraşului dezarmant, tinerele poetese scriu versuri ce seduc prin directeţea şi concreteţea referenţială, ca şi prin autenticitatea personală manifestă – autenticitate existenţială ce e singurul element în stare să traseze o linie comună poeţilor fracturişti.

Încă nedebutată în volum, Domnica Drumea mixează principiul protestatar al lui Ianuş cu un imaginar torturat de obsesii feminine, alcătuind din frânturi discordante relieful alienant al lumii româneşti în tranziţie, pipăit cu febra demonică a poetului posedat de propriile simţuri exacerbate:

„Prin bălţile cu benzină/ gonim înfricoşaţi către noapte/ nerăbdători să ne demachiem cu nămol Dior/ în faţa oglinzii/ sub sexul atârnând al lunii/ visăm cum femei goale ne mângâie pe burtă/ îşi desfac sutienele autentice din piele// iar noaptea ca un înger negru ca o ciupercă cheală ca/ Loredana Groza/ ne ridică la cer."

Iubirea rămâne şi la Domnica Drumea un sentiment pervertit, care emană însă, dintr-o imponderabilitate transcendentă, o nostalgie ce încă poate să dea coerenţă unui univers plin de sechele, care violentează sufletele şi le stigmatizează iremediabil. Moartea şi Golul recuperat prin ea sunt şi pentru Domnica Drumea puncte de convergenţă ale unei poetici mai degrabă decadente decât insurgente, mai degrabă tragice decât de protest:

„noaptea între noi/ desfăşoară kilometri de sârmă ghimpată/ paşii mărunţi pe acele autostrăzi/ acele prostituate fosforescente/ păsări cu dinţi/ machiate strident pentru voi/ profesorul vorbeşte în

BDD-A23795 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)

limba delfinilor/ despre femeile cu chelie pe care le-a iubit/ laurita mio tu l-au chiuretat cu grație/ fie-ți milă/ suntem o grădină zoologică/ cub cerul pătat de gânduri perverse/ [...]/ tu iubirea mea latino te visezi/ înfigându-mi cuțitul în tâmplă/ te clatini pe sârma de fum/ arlechin obosit/ prindeți peştişorul lozul de aur" („urme de cuțit în aer")

Pe cât de discordanți şi de incerți în ansamblul lor, tinerii scriitori ai grupării fracturiste, că sunt poeți, prozatori ori, pe urmele lui Dumitru Crudu, atraşi de magia scenei, fac o impresie fără precedent în literatura română prin noutatea şocantă a scrisului lor, prin curajul şi constanța ce îi caracterizează. Luptând în front comun, intrând direct în bătălia canonică a optzeciştilor, când încă ei nu sunt nici măcar debutați în volum, liberi de orice complexe, fracturiştii mai au pasul negării de sine pentru a intra pe de-a-ntregul în nomenclatorul curentelor de avangardă ale postmodernității. Liniile în care această lucrare s-a străduit să îi cuprindă cu stângăcie nu doar că nu li se potrivesc, dar nici nu au cum să fie fidele realității fenomenului în sine. Am încercat, mai degrabă decât orice, un exercițiu de scriere după dictare, de comentariu la minut, pe loc, a unui mare text comun ce ar putea rivaliza, în timp, cu opera comună a dadaiştilor. De aceea aproximările ori lipsurile acestei lucrări sunt scuzabile şi chiar neimportante. În definitiv, fracturiştii nici nu au, până acum, o bibliografie. Singura completă, pe care cu siguranță nu o cunosc nici ei, am realizat-o în timpul elaborării lucrării, şi conține abia câteva titluri. Revanşa însă, acestor insurgenți cu sensibilitate de copii, le-o va acorda, vrând-nevrând, literatura română a viitorului...

Bibliografie de texte critice:

[1] Nicoleta Cliveț, „Virusul anului 2000 în poezie", în „Vatra", nr. 2-3/2001, pag. 148

[2] Mircea Cărtărescu, "O poezie adevărată", în „România Literară", nr. 50/2000

[3] Daniel Cristea-Enache, „De la Eminescu la Eminem", în „Adevărul literar şi artistic", din 22 aprilie 2003, pag. 5

[4] Iulian Boldea, „Marius Ianuş", în „Scriitori Români Contemporani", Editura „Ardealul", Târgu-Mureş, 2002

Bibliografie a textelor:

Marius Ianuş, „Manifest Anarhist şi alte fracturi", Editura „Vinea", 2000

Marius Ianuş, „Ursul din containăr. Un film cu mine", Editura „Vinea", 2003

Răzvan Țupa, „Fetiş", Editura Vinea, 2001

Revista „Fracturi", nr. 1-5/2002-2003

Revista „Vatra", nr. 11-12/2001-2002

BDD-A23795 © 2005 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:28 UTC)